

Hydroxysloučeniny

Alkoholy

Fenoly

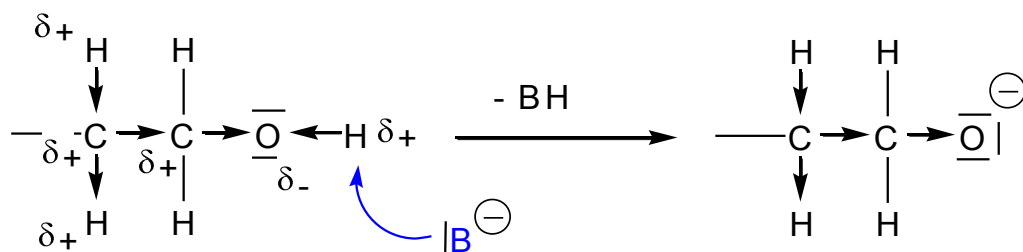
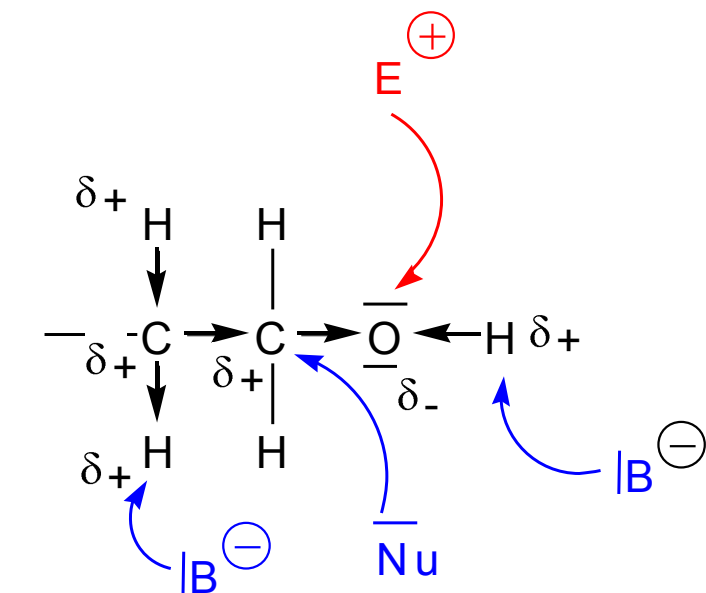
Chemické názvosloví

Hydroxysloučeniny

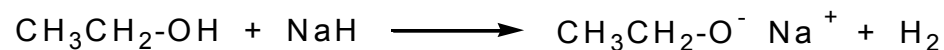
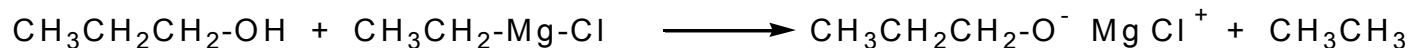
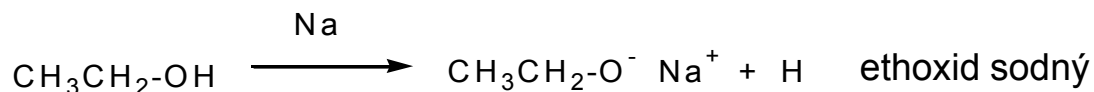
základní směry reaktivity alkoholů:

1. tvorba solí alkoholů

- k odštěpení protonu potřebujeme silnější bázi než je bazicita alkoxidového iontu

vzniká alkoxid (alkoholát)

propoxid chloridhořečnatý

Hydroxysloučeniны

Kyselost alkoholů

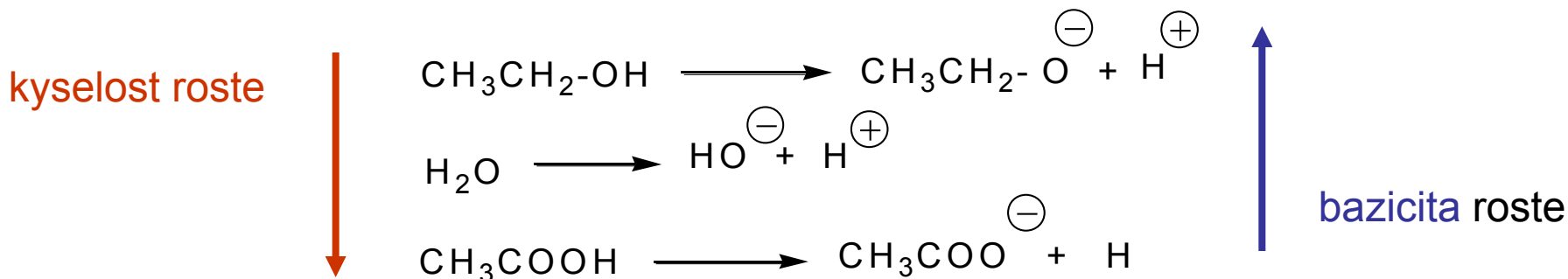
Alkohol	pK _a
methanol	15,1
ethanol	15,9
propanol	16,1
<i>i</i> -propanol	17,1
<i>t</i> -butanol	19,2

Čím menší pK_a, tím silnější kyselina

Kyselost ovlivněna strukturou uhlovodíkového zbytku

Alkoholy jsou relativně slabé kyseliny, slabší než voda

Srovnej kyselost s jinými kyselinami a uvědom si, že čím je kyslejší kyselina, tím je slabší je její konjugovaná báze

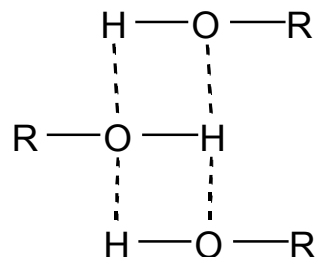
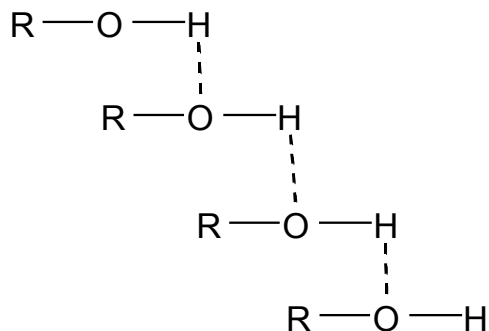

Hydroxysloučeniny

Fyzikální vlastnosti alkoholů – srovnání s uhlovodíky

Uhlovodík	Teplota varu [°C]	Alkohol	Teplota varu [°C]
methan	- 161	methanol	64
ethan	- 88	ethanol	78
propan	- 42	propanol	79
butan	- 0,5	butanol	118
pentan	36	pentanol	138
hexan	68	hexanol	156
heptan	98	heptanol	176

Tvorba vodíkových vazeb (kombinace různých typů)

vytváření agregátů

Spektrální analýza – Infračervená spektra

Při měření spekter ozařujeme měřenou látku zářením a pozorujeme její interakci s ním. Způsob interakce závisí na vlnové délce záření a tedy energie záření, jak vyplývá z Planckova vztahu:

$$E = h \cdot \nu = h \cdot \frac{c}{\lambda}$$

kde E je energie záření
h je Planckova konstanta
c rychlost světla ve vakuu
 ν frekvence záření
 λ vlnová délka záření

Spektra jsou záznamem závislosti absorpance dané látky na vlnové délce záření

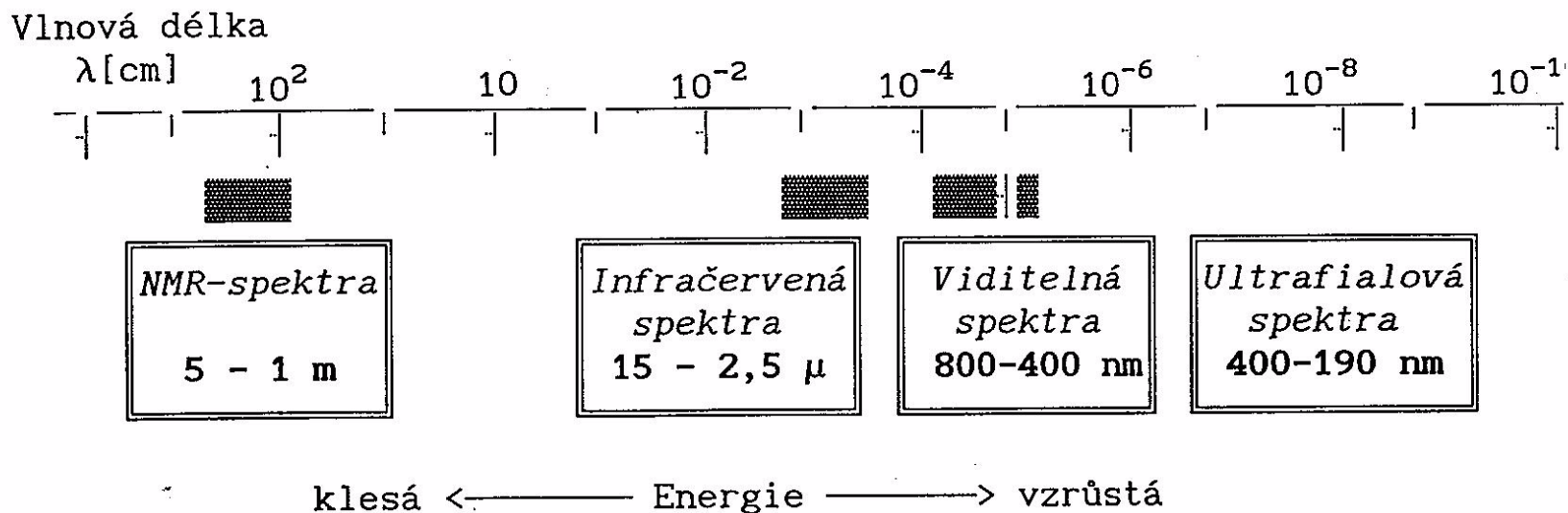
$$A = -\log \frac{I}{I_0} = \varepsilon \cdot c \cdot l$$

$$A = -\log \frac{I}{I_0} = -\log T$$

$$T = \frac{I}{I_0}$$

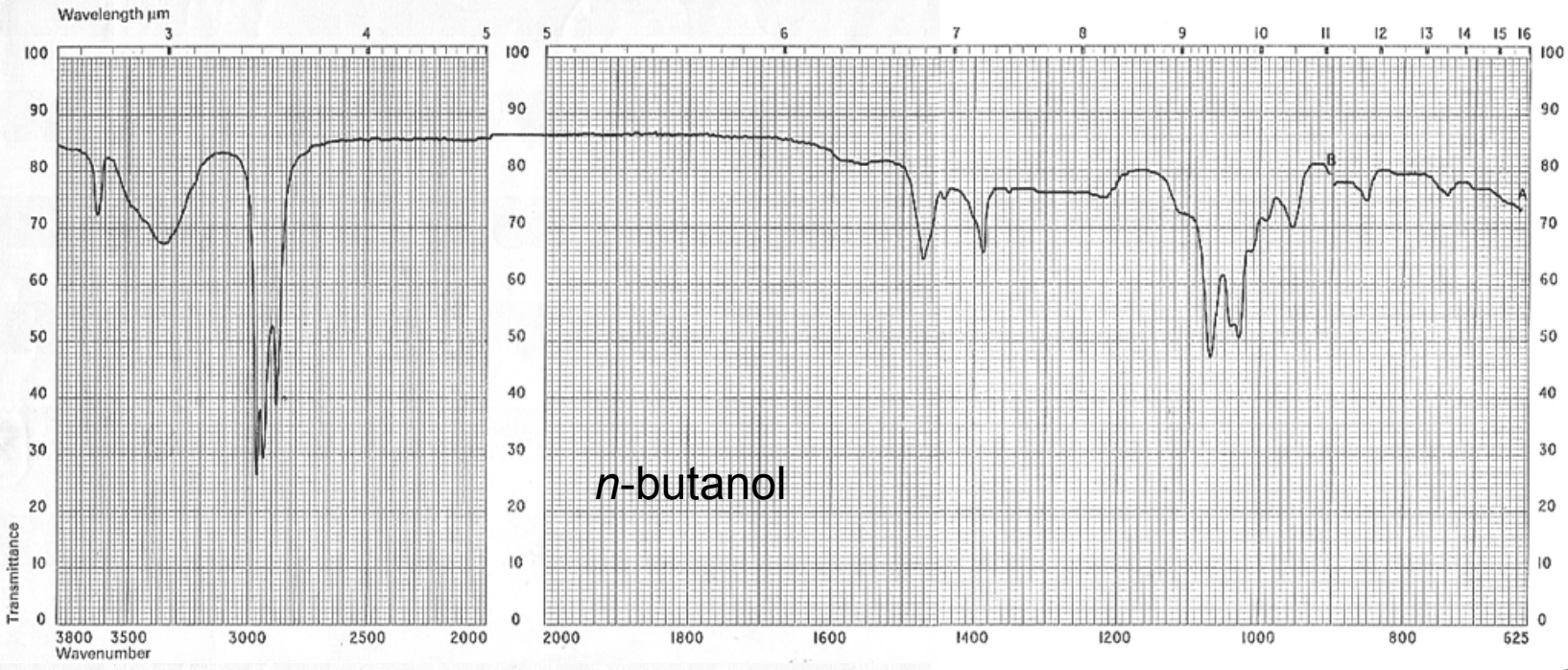
kde A je absorpance
 I_0 a I intensity dopadajícího a prošlého světla
 ε molární absorpční koeficient
c molární koncentrace látky
l tloušťka měřené vrstvy v cm
T propustnost

Závislost energie záření na vlnové délce a jednotlivé druhy spekter v daných oblastech

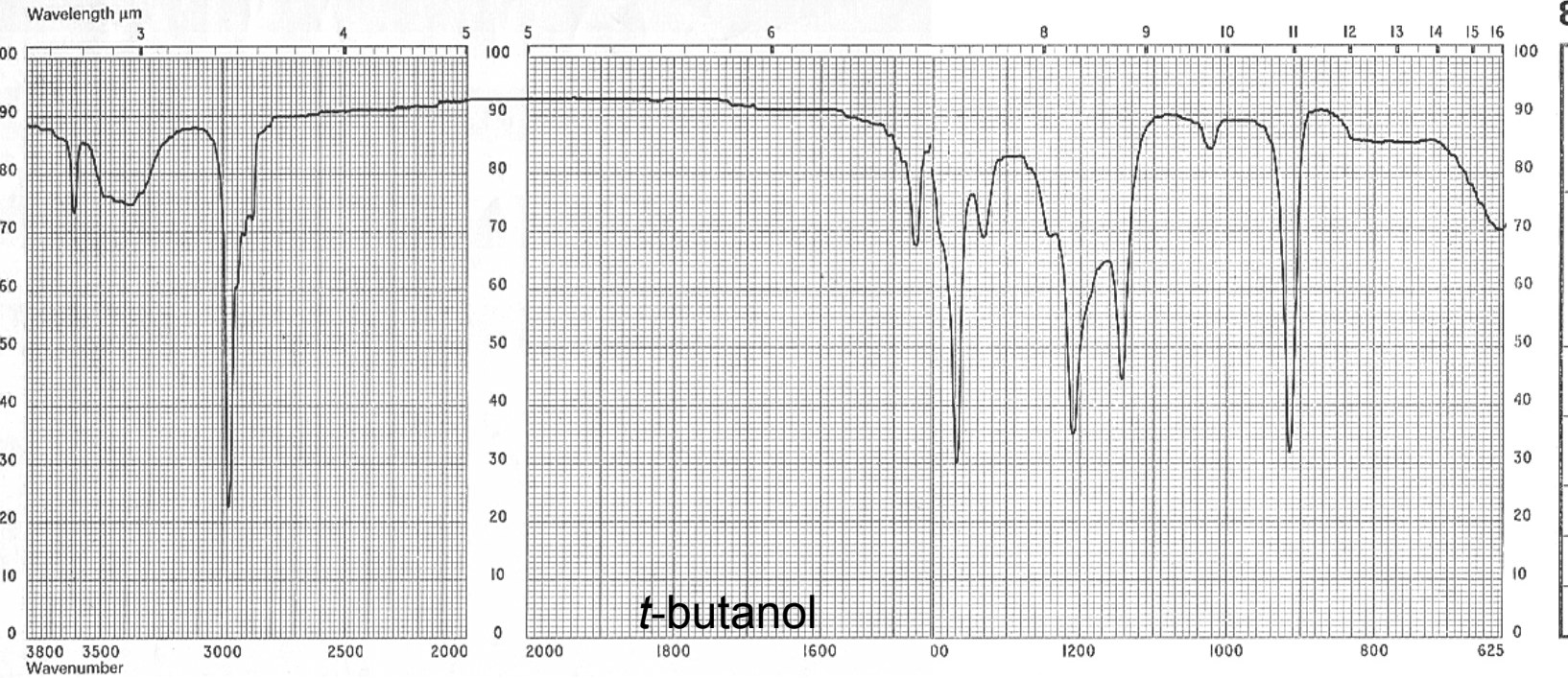

Energie infračerveného záření je malá a pohybuje se mezi 4-40 kJ/mol a tomu odpovídá i interakce záření s molekulou.

Za normálních podmínek atomy vykonávají v molekule kmity kolem rovnovážné polohy (kmitají s určitou frekvencí – energetické stavy jsou kvantovány). Po ozáření přecházejí molekuly ze svých základních vibračních stavů do stavů excitovaných. Různým vazbám odpovídá jiný energetický rozdíl a tím i absorpce při různé vlnové délce.

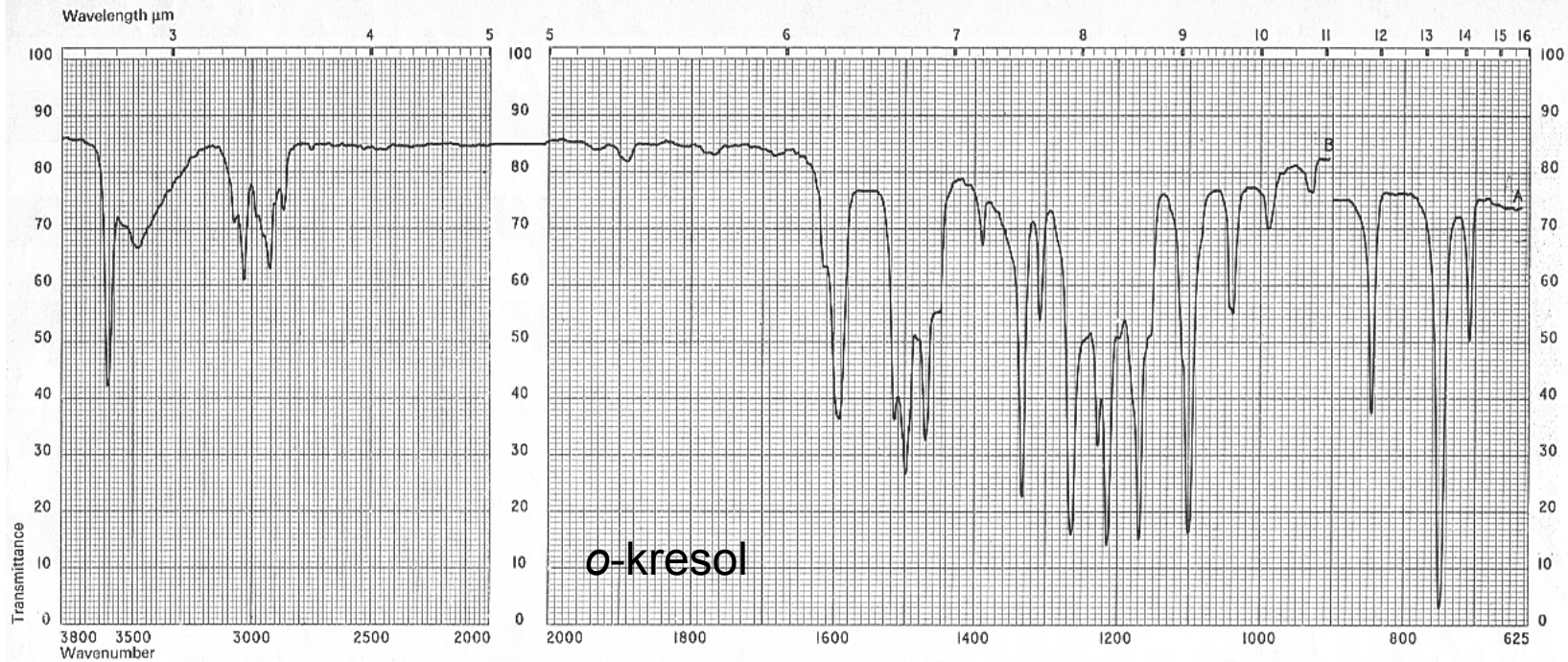

Sample	<i>n</i> - BUTANOL A. 2% CS ₂ SOLUTION B. 2% CCL ₄ SOLUTION
Formula	CH ₃ CH ₂ CH ₂ CH ₂ OH
Phase	LIQUID
Thickness	A. 0.12 m.m. B. 0.15 m.m.
Reference	A. CS ₂ , B. CCL ₄
Operator	
Date	

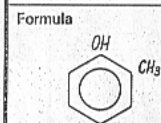
Sample	<i>tert</i> - BUTANOL 2% CCL ₄ SOLUTION
Formula	$ \begin{array}{c} \text{CH}_3 \\ \\ \text{CH}_3 - \text{C} - \text{OH} \\ \\ \text{CH}_3 \end{array} $
Phase	LIQUID
Thickness	0.2 m.m.
Reference	CCL ₄
Operator	
Date	

10

Sample
o-CRESOL
 A. 4% CS₂ SOLUTION
 B. 4% CCL₄ SOLUTION

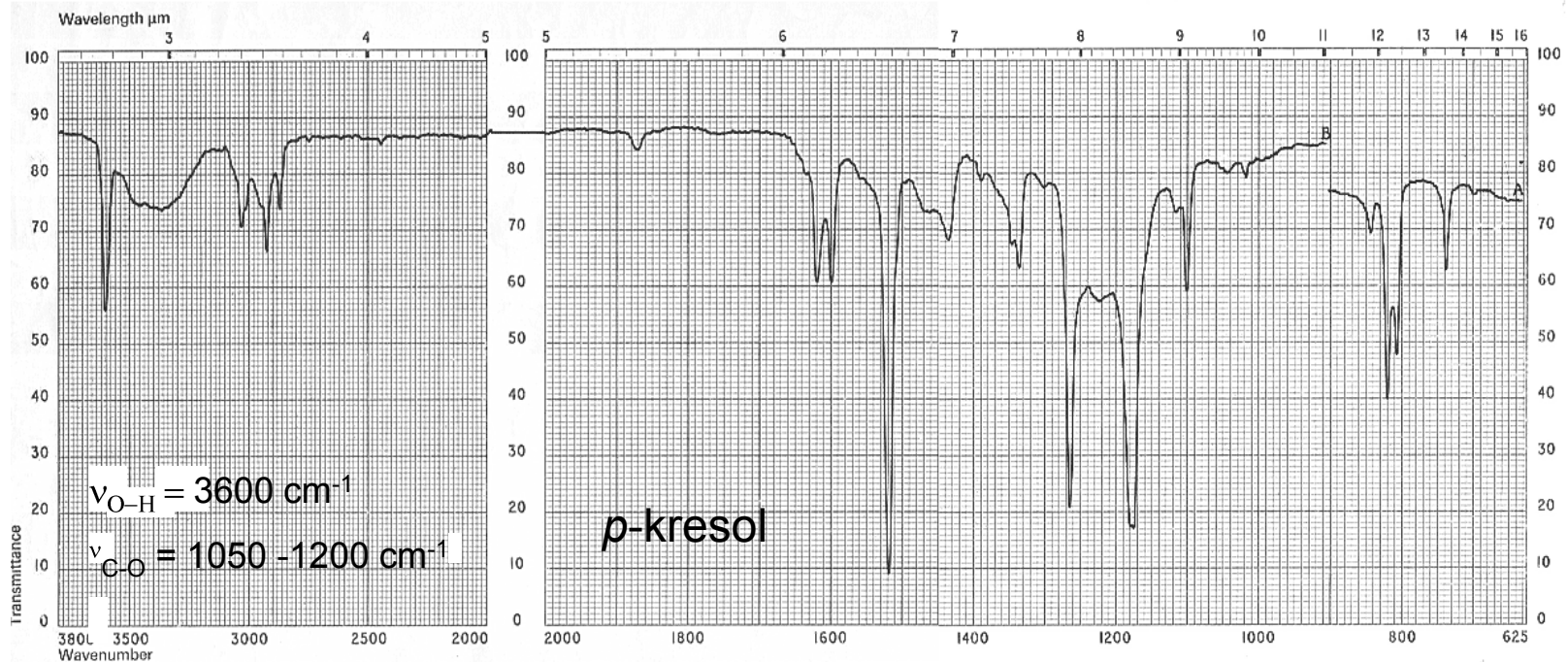
Phase
 LIQUID

Thickness
 A. 0.12 m.m.
 B. 0.15 m.m.

Reference
 A. CS₂, B. CCL₄

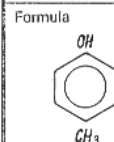
Operator

Date

11

Sample
p-CRESOL
 A. 2% CS₂ SOLUTION
 B. 2% CCL₄ SOLUTION

Phase
 LIQUID

Thickness
 A. 0.12 m.m.
 B. 0.15 m.m.

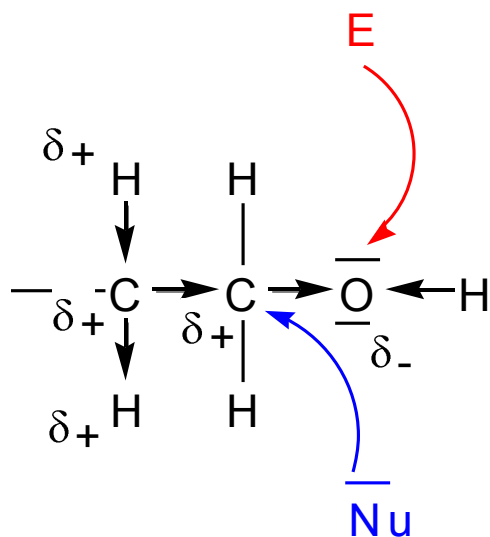
Reference
 A. CS₂, B. CCL₄

Operator

Date

Hydroxysloučeniny

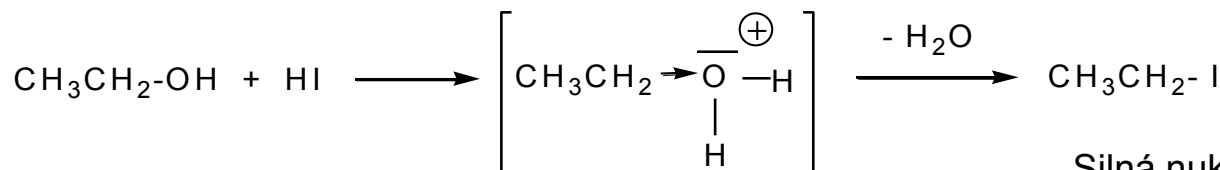
základní směry reaktivity alkoholů:

2. nukleofilní substituce hydroxylové skupiny

k substituci potřebujeme kyselou katalýzu

i silný nukleofil jodidový anion nestačí substituci, protože odstupující silný nukleofil (i báze) tlačí reakci zpět

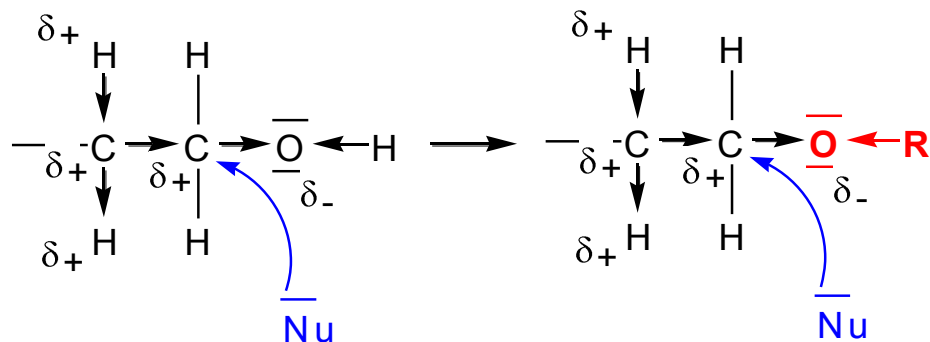

Silná nukleofilita odstupujícího hydroxidu byla otupena protonací (voda je slabý nukleofil)

kyselinou může být i Lewisova kyselina:

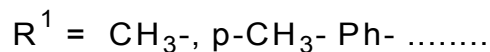
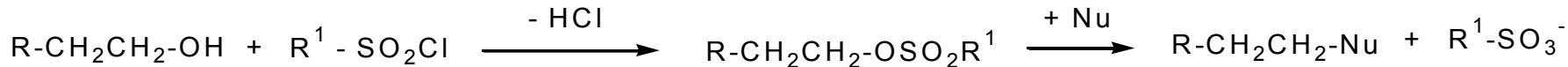
Hydroxysloučeniны

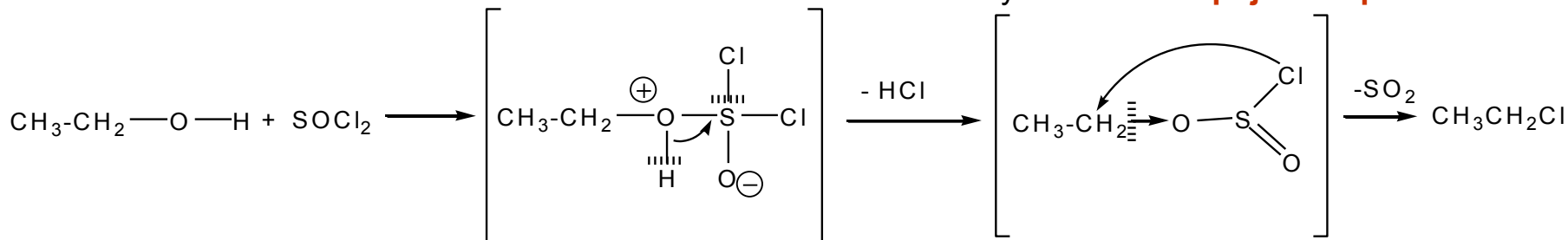
základní směry reaktivity alkoholů:

2. nukleofilní substituce hydroxylové skupiny

- nebo hydroxylovou skupinu převedeme nejprve snadnou reakcí na dobře odstupující skupinu

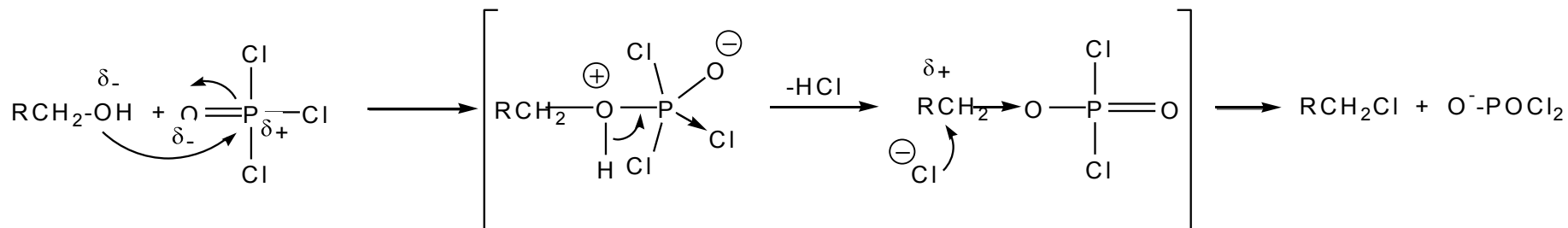
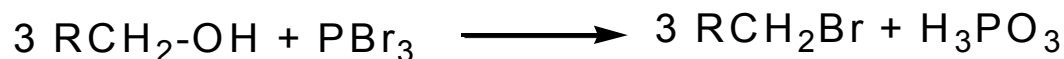

alkyl(aryl)sulfonátový anion je velmi slabě nukleofilní (sůl velmi silné kyseliny) – tedy **dobře odstupující skupina**

Hydroxysloučeniны

K substituci hydroxyly za halogen se používají zejména halogenidy síry a fosforu (nejprve vytváří estery s těmito halogenovanými anorganickými kyselinami a při reakci s uvolněným halogenidovým aniontem se substituuje zbytek kyseliny jako dobře odstupující skupina

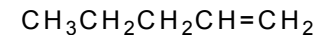
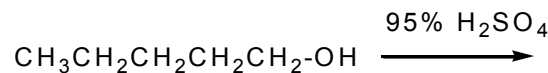
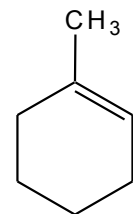
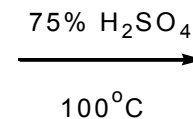
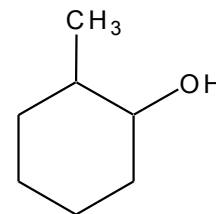
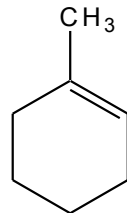
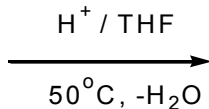
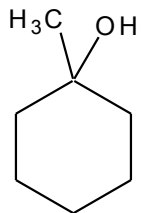
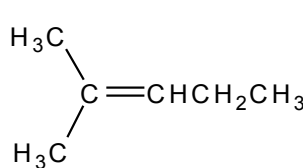
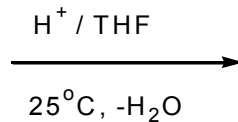
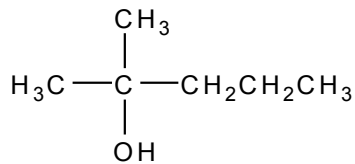
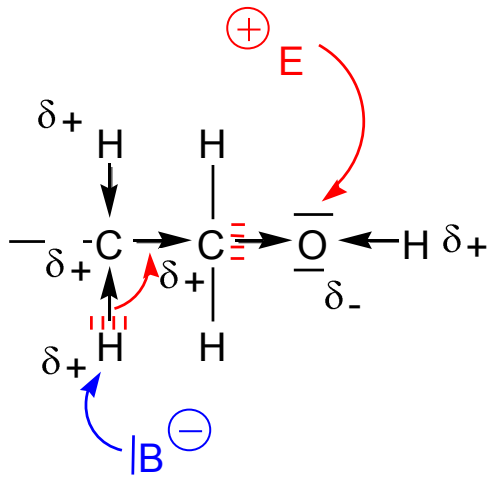
Hydroxysloučeniny

základní směry reaktivity alkoholů:

3. eliminace vody

kysele katalyzované dehydratace jsou charakteristické pro *t*-alkoholy (tam konkurují velmi vážně substitucím), sekundární a primární vyžadují drastičtější podmínky

probíhají podle Zajcevova pravidla (vznikají termodynamicky stabilnější olefiny)

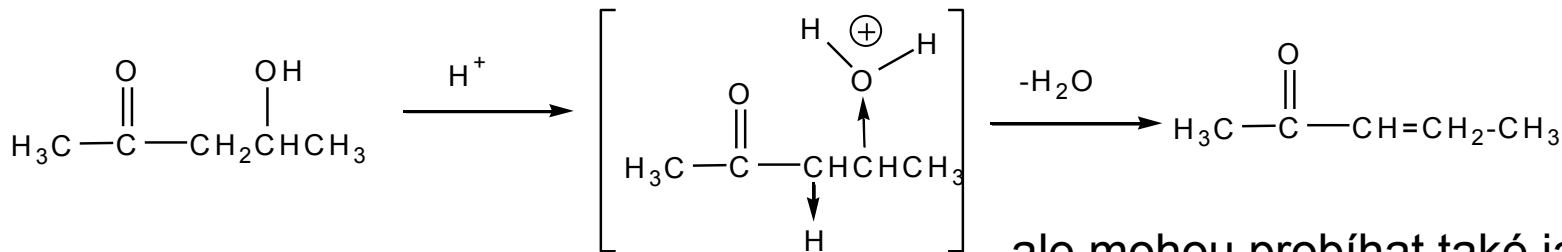
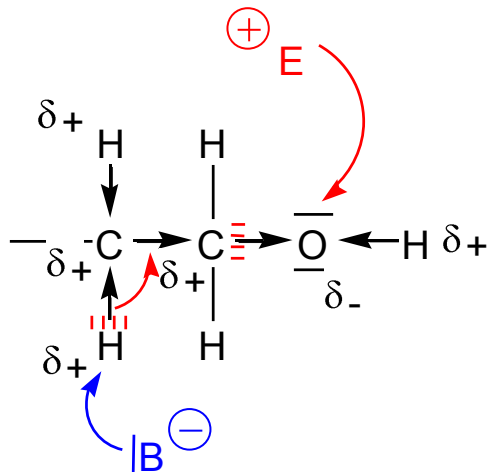

Hydroxysloučeniны

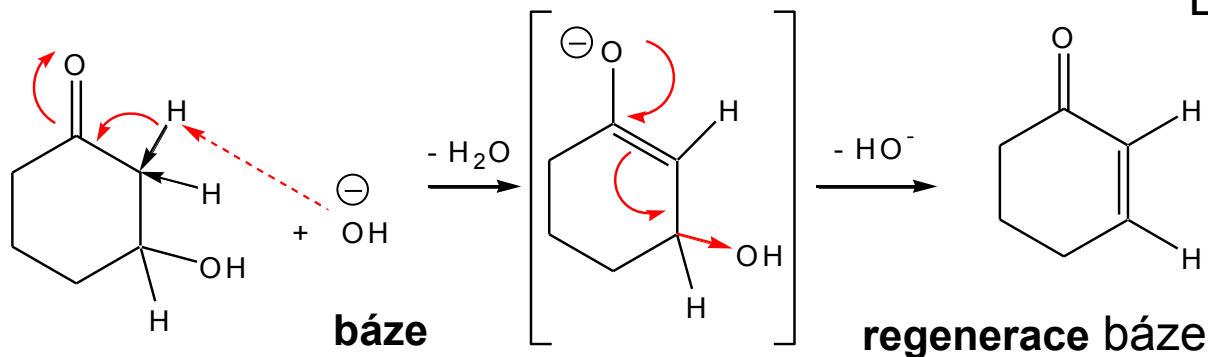
základní směry reaktivity alkoholů:

3. eliminace vody

kysele katalyzované dehydratace jsou charakteristické také pro sloučeniны, kde může vzniknout eliminací násobná vazba v konjugaci s již existující dvojnou vazbou

ale mohou probíhat také jako E1cB

Hydroxyloučeni

OXIDACE ALKOHOLU

Primární alkoholy $\xrightarrow{\text{oxidace}}$ Aldehydy $\xrightarrow{\text{oxidace}}$ Karboxylové kyseliny

Sekundární alkoholy $\xrightarrow{\text{oxidace}}$ Ketony

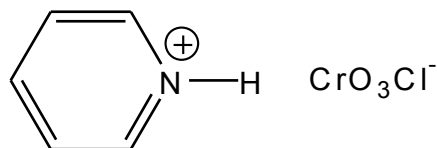
Terciární alkoholy $\xrightarrow{\text{oxidace}}$ resistantní vůči oxidaci

Oxidační činidla:

$\text{Na}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$ / kys. octová / voda (levné oxid. činidlo),

CrO_3 / H_2SO_4 / voda

PCC (pyridinium-chlorchromát) / dichlormethan (účinné a jemné oxid. činidlo)

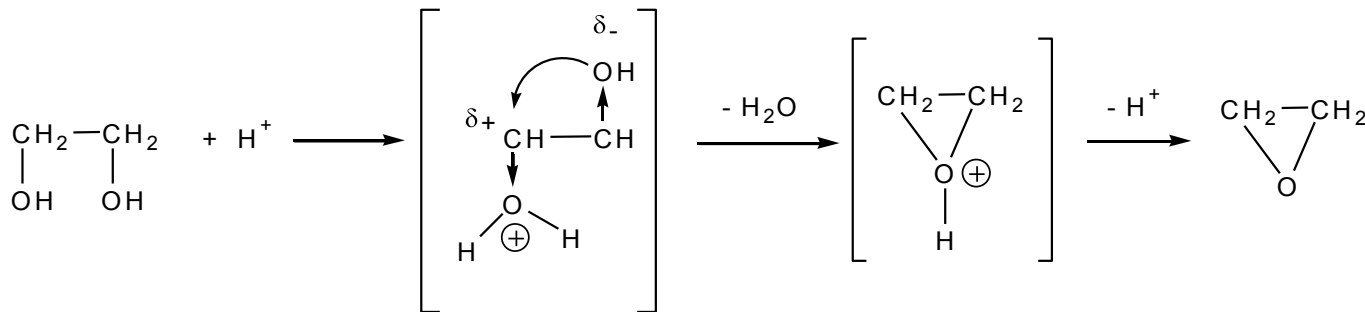

Hydroxysloučiny

Dioly

1,2 – dioly = glykoly

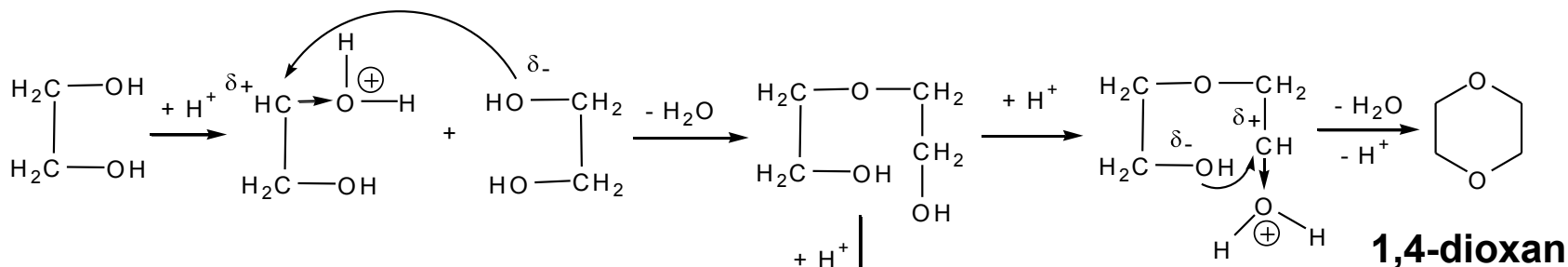
Jsou to reaktivní látky poskytující v kyselém prostředí podle podmínek několik typů sloučenin:

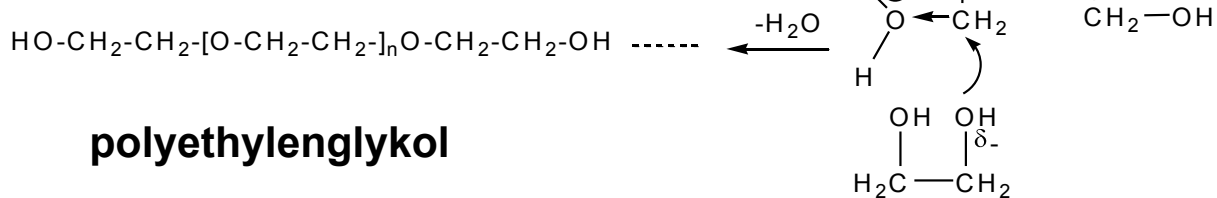
tvorba epoxydů

reakce může běžet i opačným směrem

oxiran
ethylenoxid
epoxyethan

1,4-dioxan

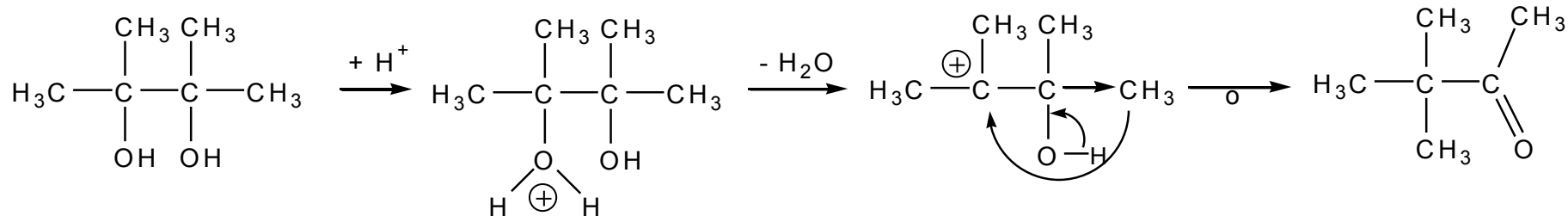

polyethylenglykol

Hydroxysloučeniны

u glykolů na *t*-uhlíkových atomech můžeme očekávat v kyselém prostředí **pinakolinový přesmyk**

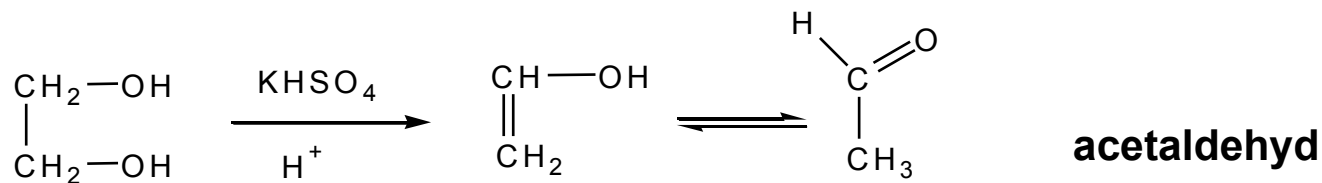
pinakol

pinakolon

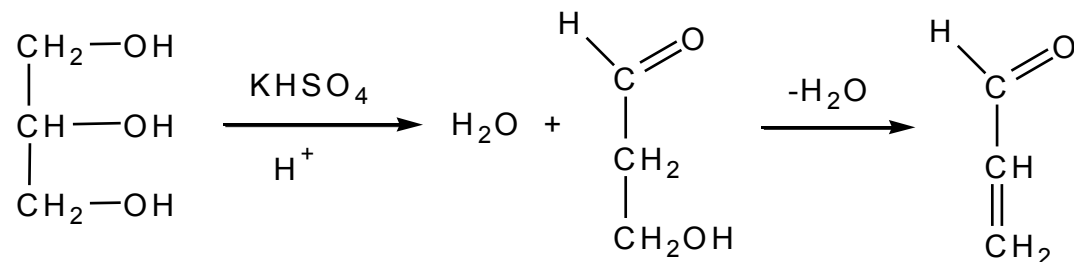
pinakolin

3,3-dimethylbutan-2-on

dehydratace vicinálních diolů

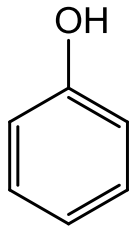
acetaldehyd

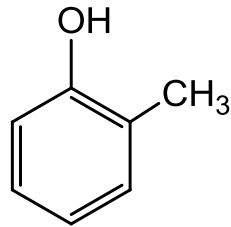
akrolein (propenal)

Hydroxysloučeny

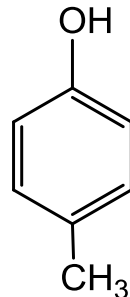
FENOLY

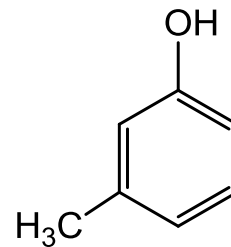
fenol

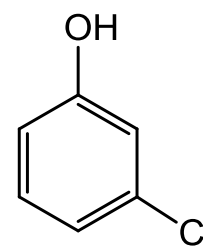
ortho-kresol

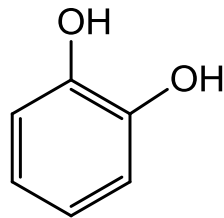
p-kresol

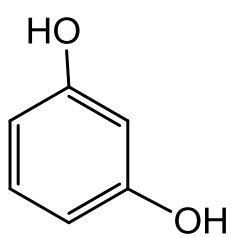
m-kresol

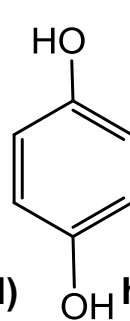
3-chlorfenol

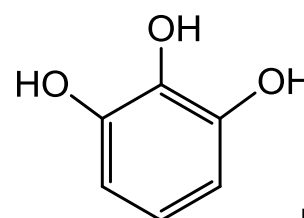
pyrokatechin (-ol)

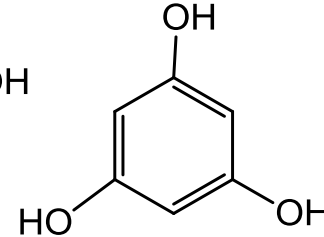
resorcin (-cinol)

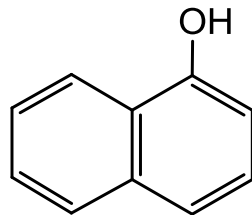
hydrochinon

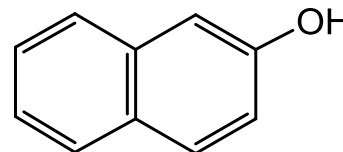
pyrogallol

fluoroglucinol

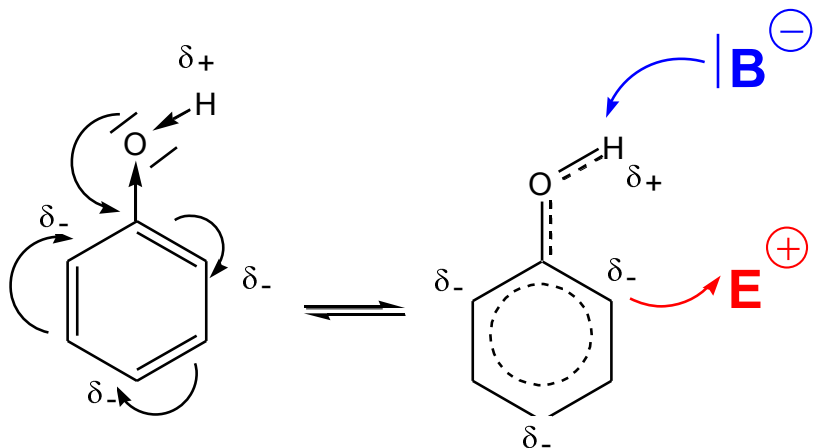
α-naftol

β-naftol

Hydroxysloučeniny

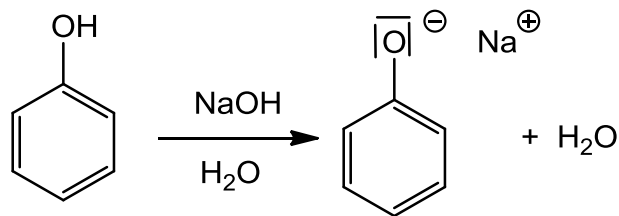
FENOLY

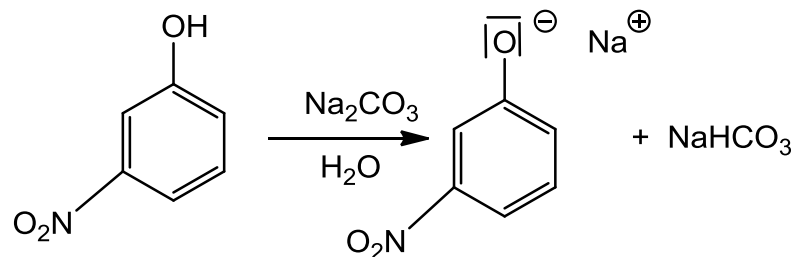
reaktivita fenolů:

1. kyselost vodíkového atomu
2. schopnost reagovat s elektrofilu v *o*- a *p*- polohách aktivovaných pro S_EAr
3. schopnost pro reakci s event, nukleofilem v sousedství kyslíku je velmi omezena

Fenoly tvoří ochotně své soli – fenoláty i se slabými bázemi a i ve vodě

fenolát sodný

Hydroxysloučeniny

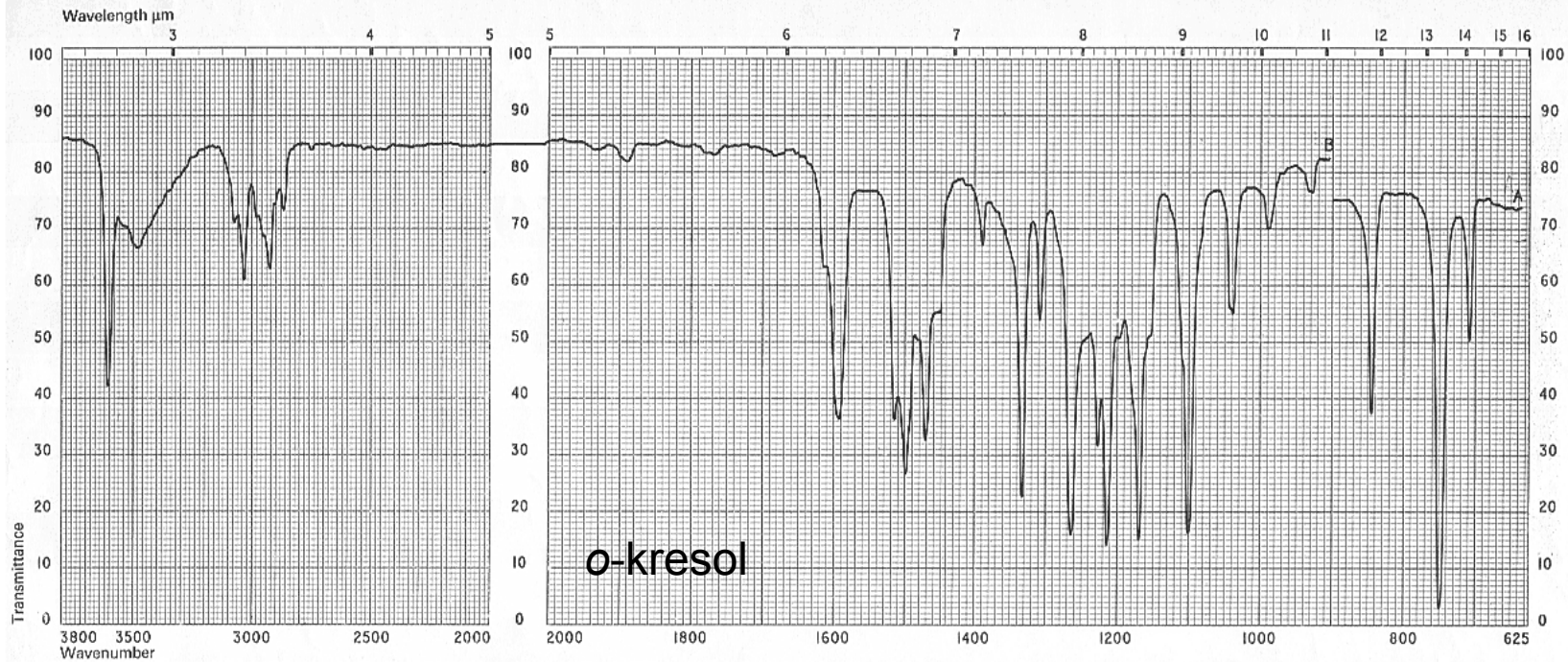
Fenol	pK_a
fenol	9,88
p-kresol	10,17
o-kresol	10,20
p-methoxyfenol	10,21
p-kyanfenol	7,95
p-chlorfenol	9,20
p-nitrofenol	7,15
2,4-dinitrofenol	3,95
2,4,6-trinitrofenol	0,37
1-naftol	9,30
2-naftol	9,55

Kyselost fenolů

VLIV SUBSTITUCE

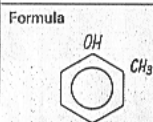
!!! srovnej s kyselostí alkoholů !!!

pK_a ethanolu 15,9

10

Sample
o-CRESOL
 A. 4% CS₂ SOLUTION
 B. 4% CCL₄ SOLUTION

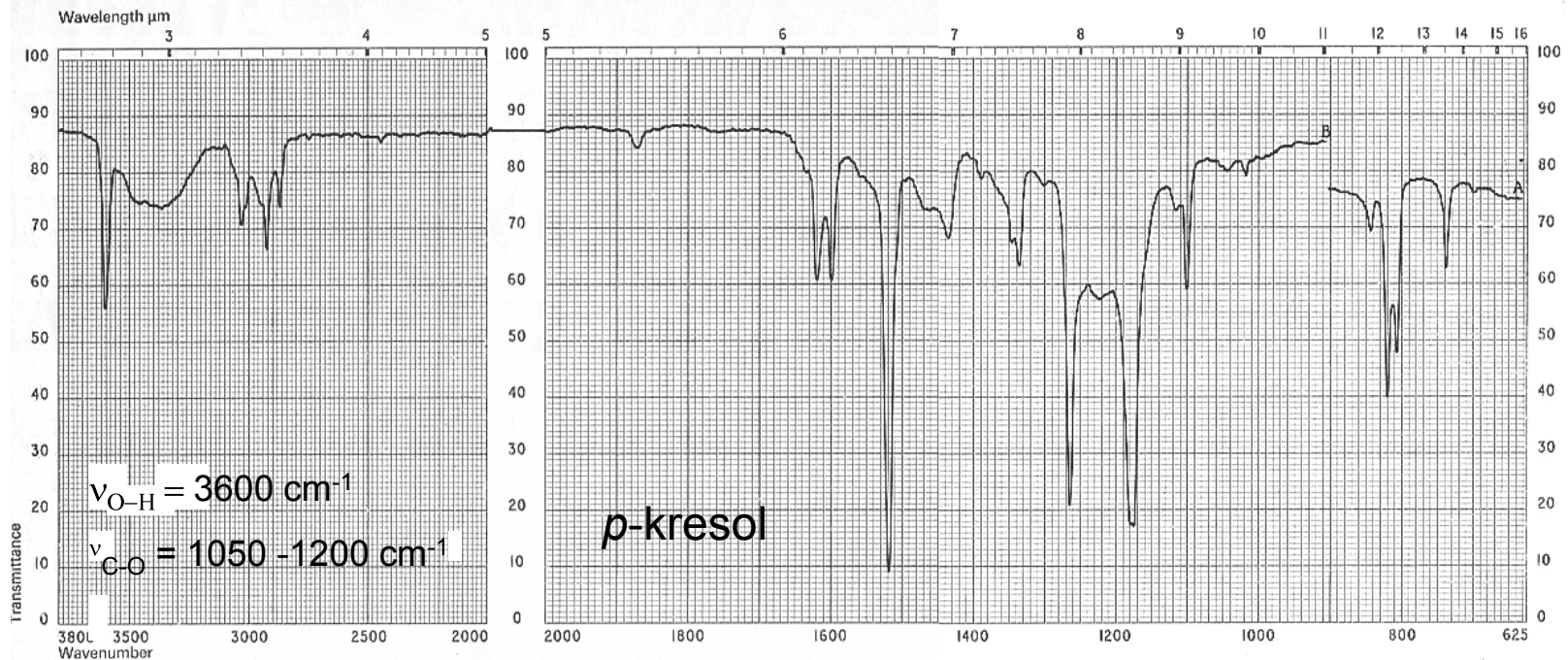
Phase
 LIQUID

Thickness
 A. 0.12 m.m.
 B. 0.15 m.m.

Reference
 A. CS₂, B. CCL₄

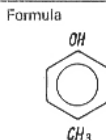
Operator

Date

11

Sample
p-CRESOL
 A. 2% CS₂ SOLUTION
 B. 2% CCL₄ SOLUTION

Phase
 LIQUID

Thickness
 A. 0.12 m.m.
 B. 0.15 m.m.

Reference
 A. CS₂, B. CCL₄

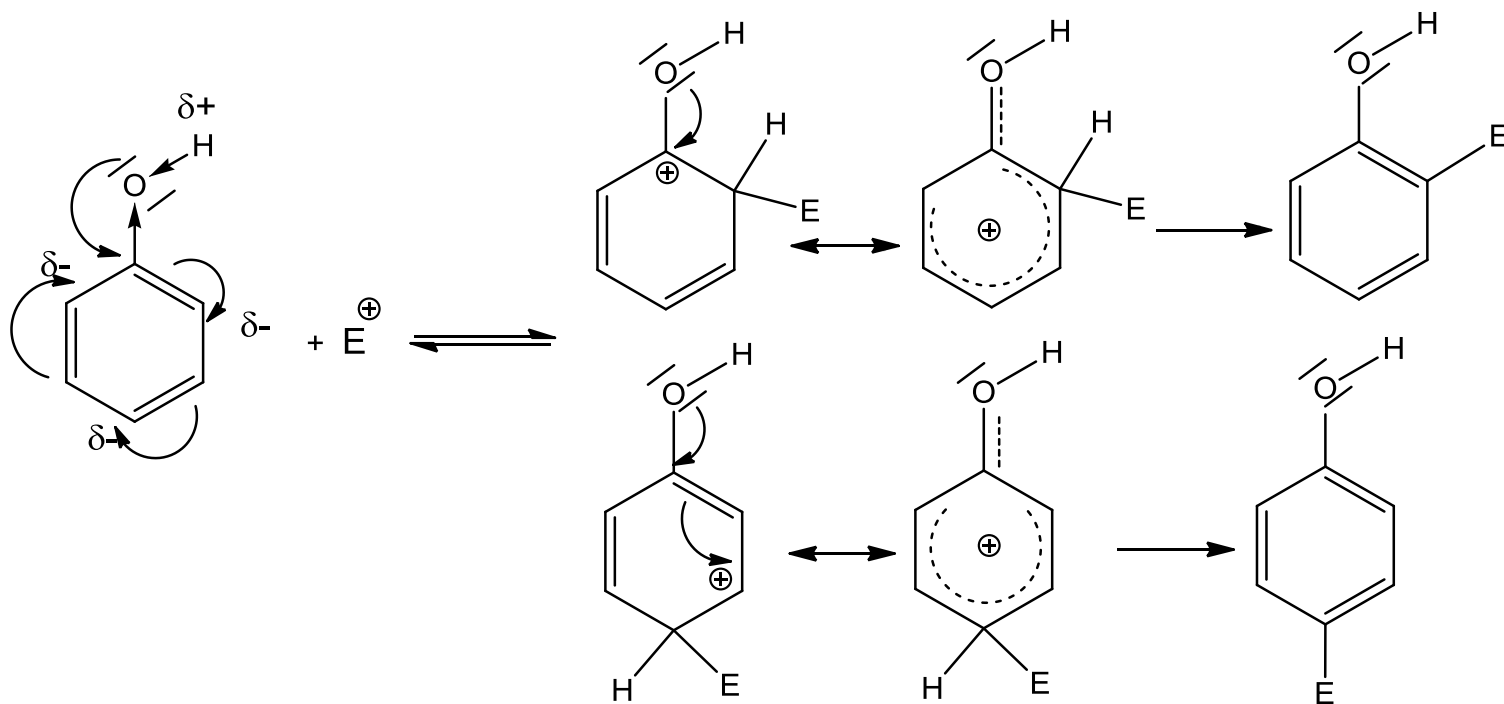
Operator

Date

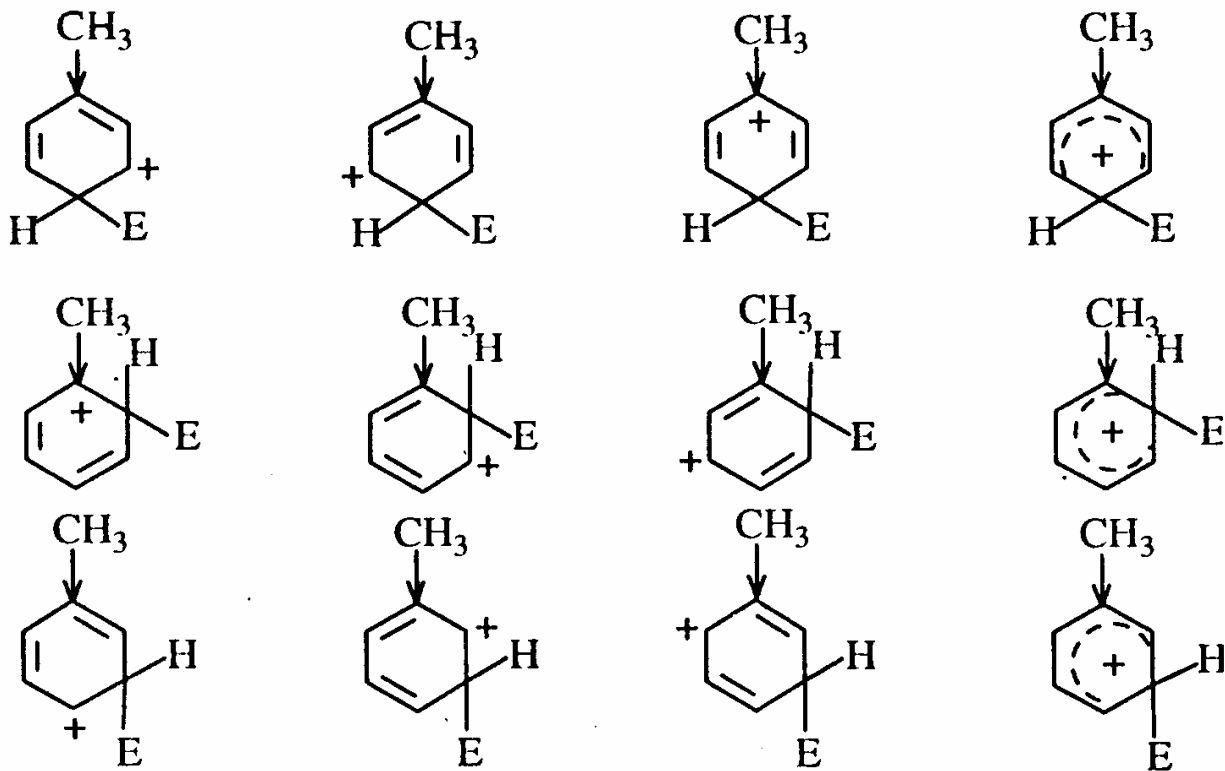
Hydroxysloučeniny

reaktivita fenolů:

1. kyselost vodíkového atomu
2. schopnost reagovat s elektrofilu v *o*- a *p*- polohách aktivovaných pro S_EAr
3. schopnost pro reakci s event, nukleofilem v sousedství kyslíku je velmi omezena

Hydroxysloučeniny

Donorní skupina řídí vstup elektrofilu do *ortho*- nebo *para*-polohy

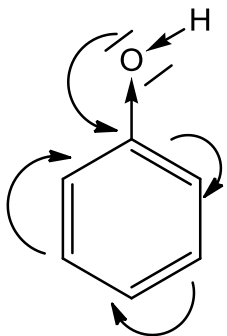
Hydroxylová skupina, oproti metylu působícímu jako donor +I indukčním efektem, působí sice **-I efektem**, ale **+M efekt** je rozhodující pro **stabilizaci σ -komplexu v *ortho* a *para* poloze** a tudíž působí jako substituent dirigující do těchto poloh.

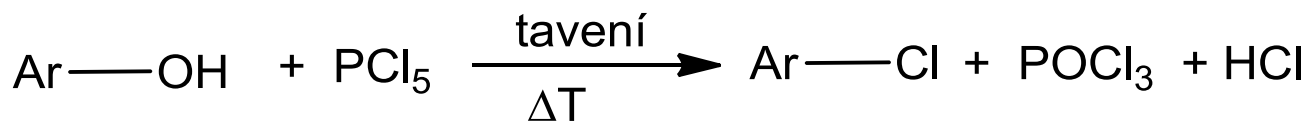
Hydroxysloučeniny

reaktivita fenolů:

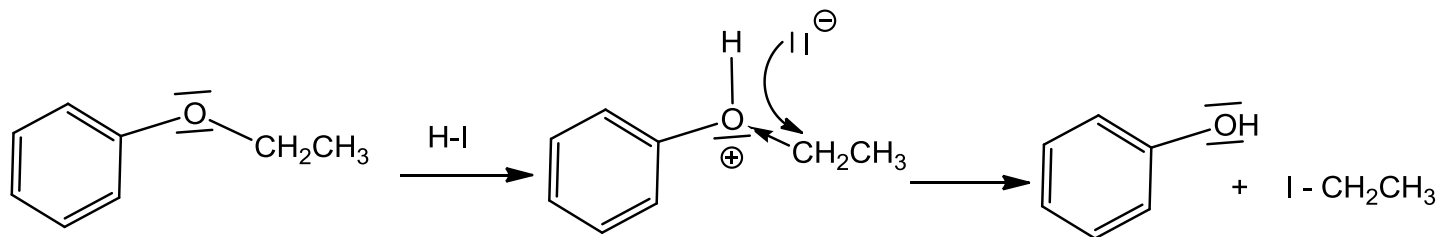
1. kyselost vodíkového atomu
2. schopnost reagovat s elektrofilu v *o*- a *p*- polohách aktivovaných pro S_EAr
3. schopnost pro reakci s event, nukleofilem v susedství kyslíku je velmi omezena

vazba mezi kyslíkem a uhlíkem aromatického systému je zpevněna mezomerním efektem kyslíku – vazba se obtížně štěpí

Důkaz

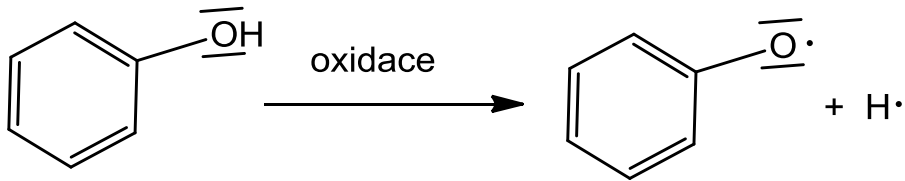

štěpí se vazba mezi kyslíkem a uhlíkem sp^3 (nikoliv mezi kyslíkem a uhlíkem sp^2)

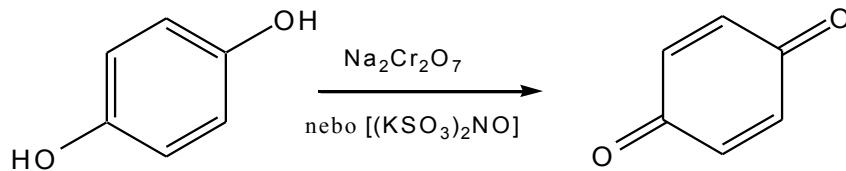
Hydroxysloučeniny

Oxidace fenolů

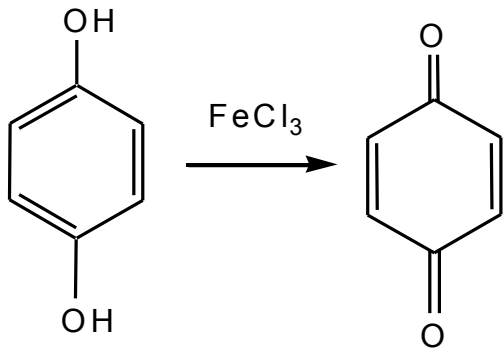
probíhá oxidy kovů (PbO_2 , MnO_2 , Fe^{3+}), elektrochemicky

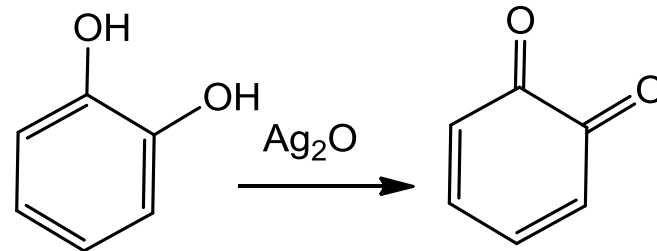
**vzniká relativně stabilní radikál
(užití jako lapače radikálů)**

velmi snadno probíhá oxidace dihydroxysloučenin
vznikají chinony

p-benzochinon

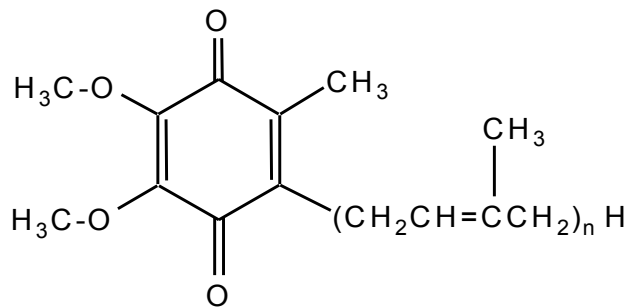

o-benzochinon

Hydroxysloučeniны

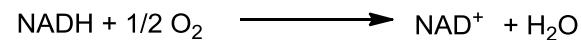
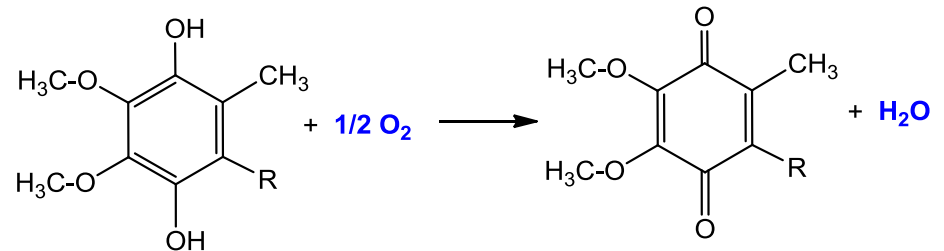
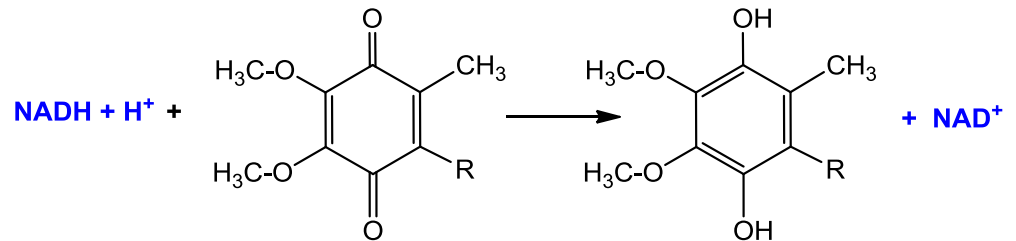
Chinony nejsou exotikou

Jejich redoxní vlastnosti hrají důležitou roli v buňkách, jsou to biochemická oxidační činidla (zprostředkují přenos elektronů při produkci energie)

$n = 1 - 10$

ubichinon (koenzym Q)

Ethery

Názvosloví

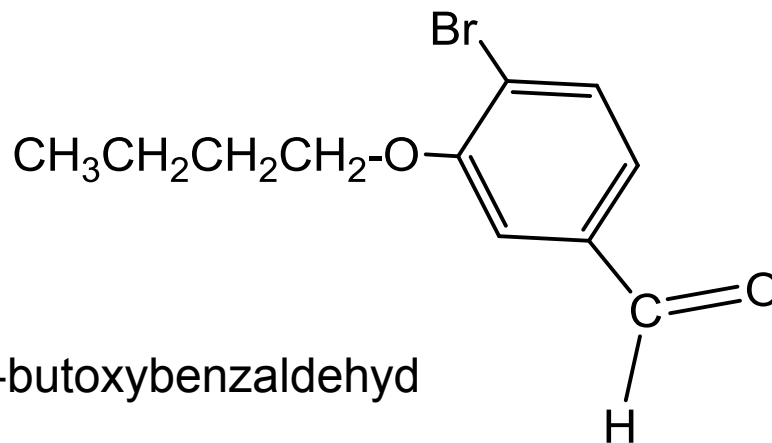
alkylalkylether dimethylether

diethylether $\text{CH}_3\text{-CH}_2\text{-O-CH}_2\text{CH}_3$

prefix **alkoxy-** (základem je větší část molekuly)

$\text{CH}_3\text{-O-CH}_2\text{CH}_2\text{CH}_2\text{COOCH}_2\text{CH}_3$

ethyl-4-methoxybutanoát

4-brom-3-butoxybenzaldehyd

Ethery

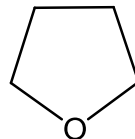
Ethery jsou těkavé látky: srovnej teplotu varu s teplotou varu alkoholu

diethylether

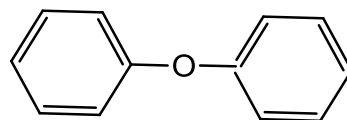
b.v. 34°C

ethanol

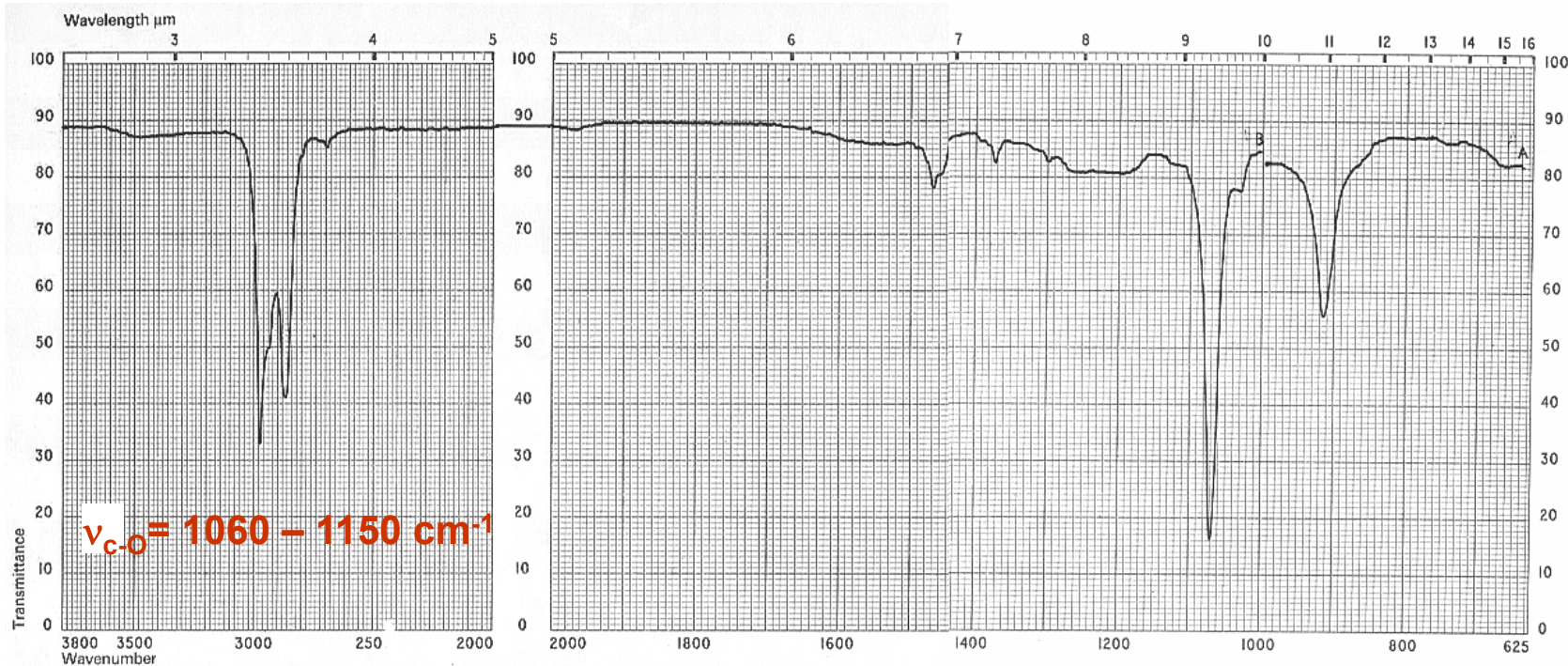
b.v. 78°C

tetrahydrofuran THF b.v. 67°C

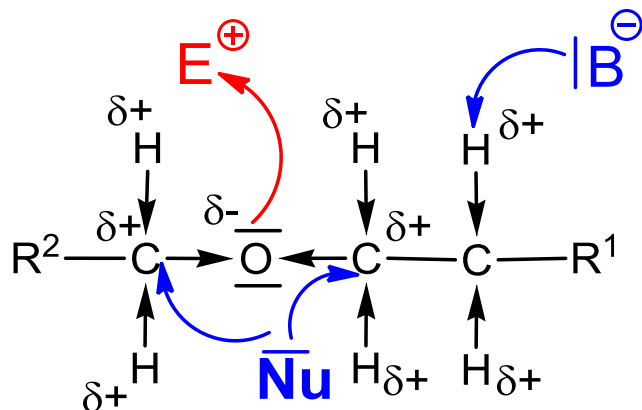
difenylether b.v. 259°C

14

Sample	TETRAHYDROFURAN A. 2% CS ₂ SOLUTION B. 2% CCL ₄ SOLUTION
Formula	
Phase	LIQUID
Thickness	A. 0.12 m.m. B. 0.15 m.m.
Reference	A. CS ₂ , B. CCL ₄
Operator	
Date	

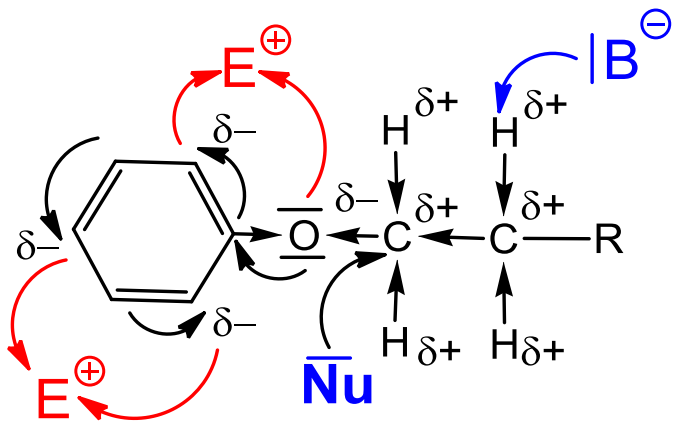
Ethery

ethery patří mezi **málo reaktivní sloučeniny** a proto se často užívají jako rozpouštědlo

očekávaná reaktivita :

1. reakce volných párů elektronů s elektrofilny
2. elektronová mezera na C atomu v sousedství kyslíku naznačuje možnost nukleofilního ataku
3. vodíkový atom v β -poloze může být napaden bází v eliminačních reakcích

Ethery